

EKOLOGIJA I ŽUPNA ZAJEDNICA

Mogućnosti ostvarenja ekološke zajednice u župnoj zajednici

JOSIP ŠIMUNOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet
Vlaška 38
10000 Zagreb

DRAGANA TOMIĆ

Svete Marije 2
10312 Kloštar Ivanić

Primljeno:
11. 4. 2013.

Pregledni
rad

UDK
262.2:504

Sažetak

Svjesni problema i velikih razmjera ekoloških katastrofa kao i nastojanja kojima se bavi ekologija, autori su ovim člankom željeli barem malo skrenuti pozornost na važnost okolišne osviještenosti svakog čovjeka na našem planetu te istaknuti mogućnosti djelovanja župne zajednice u buđenju i razvijanju okolišne osviještenosti njezinih članova.

Hrvatski su biskupi 2000. godine odobrili plan i program za župnu katehezu pod nazivom Župna kateheza u obnovi župne zajednice. U svojim polazištima Plan i program zahtijevaju nužan prijelaz iz zbrinute u angažiranu župnu zajednicu. Kao puteve ostvarenja tog prijelaza nudi dobnu katehezu i katehezu živih vjerničkih krugova ili interesnih zajednica. Među živim vjerničkim krugovima nalazi se posebna zajednica pod imenom ekološka zajednica. Hrvatski biskupi naglašavaju da »ova zajednica u našim danima može imati značajnu ulogu u stvaranju dubljega vjerničkog odnosa prema stvorenom svijetu, što se može postići bilo vlastitim inicijativama, bilo angažiranošću svih župljana, od djece, mladih i odraslih do udruživanja s drugim pokretima izvan župe i na širem planu«. U tom svjetlu, u članku se razmatraju mogućnosti ostvarenja ekološke zajednice unutar župne zajednice. Izlaže se jednogodišnji plan i program odvijanja katehetskih susreta s primjerima koji mogu potaknuti stanovite inicijative, ali i oživljavanje ove katehetske zajednice u župnim zajednicama u svrhu izgradnje i očuvanja boljega svijeta u nama i oko nas.

Ključne riječi: ekologija, ekološka zajednica, okolišna osviještenost, župna zajednica, župna kateheza

0. UVOD

»Tko nije prosvijetljen sjajem stvorenih stvari, slijep je; koga ne bude glasni pozivi prirode, gluh je; tko zadivljen čudom prirode ne hvali Boga, taj je nijem; koga ovi znakovi u svijetu ne upućuju na Boga, glup je. Otvori stoga svoje oči, prikloni im svoje duhovno uho, razveži svoj jezik i otvo-

ri svoje srce da bi u svim stvorenjima otkrio svoga Boga, da bi ga čuo, hvalio i ljubio... da se ne bi čitav krug zemaljski podigao protiv tebe!«¹ Riječi sv. Bonaventure sažeto

¹ SV. BONAVENTURA: Itinerarium I,15; Opera Omnia, 229, preuzeto od: B. VULETA, *Župna zajednica i ekologija*, u: »Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije« 135(2007) 3, str. 217.

govore o duhovnosti prirode. U naše doba mogu zvučati pomalo romantičarski, no kraj navoda je uistinu proročki. Ne treba posebno isticati da smo posljednjih desetljeća svjedoci velikih ekoloških katastrofa koje ne dovode u pitanje opstanak samo dijela prirode i ljudi zahvaćenih katastrofama nego i opstanak čovječanstva. Svjedoci smo klimatskih poremećaja koji se s nama poigravaju, slušamo o otapanju ledenjaka, nastanku i širenju ozonskih rupa, štetnosti sunčevih zraka, raznim oblicima zagađenja vode, zraka, okoliša, izumiranju biljnih i životinjskih vrsta. S jedne strane ove svekolike stvarnosti imamo znanstvenike, stručnjake i ljubitelje prirode koji upozoravaju na goruće probleme okolišne (ne) osviještenosti ljudske svakodnevice, a s druge se strane veliki zagađivači i uništavači prirodnih bogatstava sa svojim lobijima kojima je važnije imati nego biti, oglašuju na prosvjede, studije i vapaje te dalje besćutno iskorištavaju i uništavaju prirodu radi stjecanja što većeg dobitka i zarade.²

Svjesni problema i velikih razmjera ekoloških katastrofa kao i nastojanja kojima se bavi ekologija, ovim smo člankom željeli barem malo skrenuti pozornost na važnost okolišne osviještenosti svakog čovjeka na našem planetu te istaknuti mogućnosti djelovanja župne zajednice u buđenju i razvijanju te okolišne osviještenosti kod njezinih članova. Svjesni smo da je to tek jedna mala kap u slapu, ali i ta kap može itekako učiniti da slap bude veličanstven. Želja nam je da svaki član župne zajednice »čitajući znakove vremena« preispituje svoje ponašanje i promišlja obraćenje u svom načinu razmišljanja i djelovanja³.

Hrvatski su biskupi 2000. godine odobrili plan i program za župnu katehezu pod nazivom *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*.⁴ Kateheza je veoma važan čimbenik obnove Crkve, pa tako i župne za-

jednice. Plan i program u svojim polazištima zahtijevaju nužan prijelaz iz zbrinute u angažiranu župnu zajednicu. Kao puteve ostvarenja tog prijelaza nudi dobnu katehezu i katehezu živih vjerničkih krugova ili interesnih zajednica. Dobna kateheza okuplja djecu i mlade koji već pohađaju konfesionalni vjeronauk u svom obvezatnom školovanju. Ostavljamo mogućnost ostvarivanja župne kateheze u dobnj katehezi, a zaustavljamo se na mogućnostima ostvarivanja župne kateheze u živim vjerničkim krugovima ili interesnim zajednicama.

Plan i program župne kateheze nabrajaju devetnaest posebnih interesnih zajednica, živih vjerničkih krugova koji mogu biti ponuđeni vjernicima na izbor.⁵ Naravno, imena i broj posebnih interesnih zajednica, živih vjerničkih krugova, nisu strogo definirani i nepromjenjivi. Sve ovisi i o terenu, o životu pojedine župne zajednice,

² Usp. V. DUGALIĆ, *Crkva i ekologija. Urednikova (pre)poruka*, u: »Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije« 135(2007) 3, str. 193.

³ B. VULETA, *Župna zajednica i ekologija*, u: »Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije« 135(2007) 3, str. 217.

⁴ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb–Zadar, 2000.

⁵ Tih devetnaest posebnih interesnih zajednica, živih vjerničkih krugova, jesu: pastoralno koordinacijska zajednica, liturgijska zajednica, marijanska zajednica, ministrantska zajednica, biblijska zajednica, zajednica obitelji, zajednica kršćanske kulture duha, zajednica duhovno–molitvenih pokreta, molitveno–meditativna zajednica, zajednica (udruga) mladih i odraslih, karitativna zajednica, zajednica za osobe s posebnim potrebama, misijska zajednica, ekumenska zajednica, zajednica evangelizacije društva, ekološka zajednica, zajednica »kršćana u distanci«, »zajednica na putu«, rekreativno–sportska zajednica. Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb–Zadar, 2000, str. 106–124.

o profilima i potrebama koji se javljaju u župnoj zajednici.⁶

U posebnim interesnim zajednicama, živim vjerničkim krugovima, manje dolazi do izražaja dob čovjeka, a više njegove potrebe, htijenja i traženja. U njima osoba lakše može pronaći ono što u masi gubi: identitet, prihvaćenost, vlastitu vrijednost, čišćenje i razvoj osobnoga vjerskog opredjeljenja i mišljenja. Velika je šansa interesnih zajednica da čovjeka vrate njemu samomu, bližnjemu i Bogu Stvoritelju. One ne nose bez razloga ime *živi vjernički krugovi*. Ako su živi, onda su u službi Ž(ž)ivota. U službi Boga Stvoritelja koji je čovjeku darovao život kao neprocjenjiv dar.

Među živim vjerničkim krugovima nalazi se posebna zajednica pod imenom ekološka zajednica. Hrvatski biskupi naglašavaju da »ova zajednica u naše doba može imati značajnu ulogu u stvaranju dubljega vjerničkog odnosa prema stvorenomu svijetu, što se može postizati bilo vlastitim inicijativama, bilo trudom svih župljana, od djece, mladih i odraslih do udruživanja s drugim pokretima izvan župe i na širem planu«⁷. U tom svjetlu razmišljat ćemo o mogućnostima ostvarenja ekološke zajednice unutar župne zajednice. Donosimo jednogodišnji plan i program odvijanja katehetskih susreta s primjerima koji mogu potaknuti određene inicijative, ali i oživljavanje ove katehetske zajednice u vlastitim župnim zajednicama u svrhu izgradnje i očuvanja boljega svijeta u sebi i oko sebe. Izgled čovjekova okoliša uvelike ovisi i o njegovoj nutrini, ekologiji duše.⁸

1. TEOLOGIJA I EKOLOGIJA

Je li moguće dovesti u vezu teologiju i ekologiju? Na to pitanje nije teško odgovoriti, smatra Simone Morandini, »ako se baci samo i letimičan pogled na međunarodnu teološku scenu jer ona razotkriva

važnost koja se posljednjih desetljeća posvećivala ekološkim pitanjima. Zemlja kao zajednički dom (*oikos*) – taj ugroženi zajednički dom – sve se više nameće kao nezaobilazna tema za teološko promišljanje.«⁹ To teološko promišljanje želi biti osjetljivo za radost i nadu, žalost i tjeskobu ljudi našega doba jer one su »radost i nada, žalost i tjeskoba također i Kristovih učenika te nema ničega uistinu ljudskoga a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu«¹⁰. Žalost i tjeskoba ljudi našega doba, pa tako i Kristovih učenika, su i goruća pitanja ekoloških predznaka. »Živimo naime u 'opasnom društvu', u kojem je okoliš izložen prijetnjama na globalnoj razini, čak do te mjere da te prijetnje dotiču živote svakoga od nas pojedinačno i naše djece. Izlazi tako navidjelo novo shvaćanje samoga našeg bića, s kojim je teologija pozvana uhvatiti se ukoštac kako bi omogućila da i u tome prostoru zasja svjetlo evanđelja. Zbog toga se razvio intenzivan dijalog s onima koji djeluju na polju ekologije (*oiko-logia*), a koji ide za shvaćanjem njezinih dinamika, logike i artikulacije.«¹¹

⁶ Slobodno se mogu osnivati i neke druge zajednice za kojima se osjeti potreba unutar župne zajednice, kao npr. zajednica medicinskog osoblja, zajednica seniora, zajednica invalida Domovinskoga rata, zajednica žena u župnoj zajednici itd.

⁷ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb–Zadar, 2000, str. 121.

⁸ Usp. J. SABOL, *Ekološka kriza – posljedica grijeha*, u: »Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije« 135(2007) 3, str. 211–214.

⁹ S. MORANDINI, *Teologija i ekologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013, str. 5.

¹⁰ Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL: *Dokumenti. VII. Popravljeno i dopunjeno izdanje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008, br. 1.

¹¹ S. MORANDINI, *Teologija i ekologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013, str. 5.

U *Rječniku stranih riječi* možemo pročitati da je ekologija (grč. oikos – kuća, dom + lógos – riječ, govor) »1. nauka o odnosu organizma prema okolišu, o njegovu smještaju i pojavljivanju u prostoru; 2. nauka o načinu života«¹². Ekologija kao znanost, kao govor o kući, govor o okolišu »općenito znači proučavanje zakona o uzajamnim odnosima među raznim živim bićima«¹³.

Ekologija kao znanost postala je predmetom proučavanja i pozornosti teologije posebno kada se na Zapadu istančao osjećaj prema problematici okoliša i očuvanja okoliša. Posljednjih nekoliko desetljeća Crkva također upozorava na ekološku problematiku.¹⁴ »Vjernici su upozorili:

- a) na nužnost da se upitamo o vlastitim odgovornostima glede nastanka i postojanja *predatorskoga* odnosa koji zapadna civilizacija pokazuje prema prirodi, osobito od početka industrijske revolucije;
- b) na to da je potrebno hitno zauzeti stav o problemima okoliša.«¹⁵

Teolozi trebaju imati na umu ozbiljnost problema kojima se bavi ekologija. Posebno je posljednjih desetljeća poraslo zanimanje fundamentalne teologije za pitanja ekološke domene premda »ona dobro zna da nije pozvana pružiti izravne praktične smjernice za ozdravljenje stvorenoga svijeta, već pojmovna oruđa kako bi čovjek mogao taj svijet razumjeti i spokojno ga nastanjivati«¹⁶. Problematika ekologije i okoliša »povezuje s teologijom stvorenja. Briga za okoliš otkriva vrijednost kao što su poštivanje stvorenja, čuvanje zemaljskih zaliha, kao i odgovornost prema sugrađanima planeta u opasnosti. Ekologija, u smislu praktične brige za zemlju na kojoj i od koje ljudi žive, znači i solidarnost s generacijama koje dolaze.«¹⁷

Uzmemo li u ruke Sveto pismo, lako možemo zaključiti da govor o Bogu, objava Boga počinje prikazom stvaranja prirode. »Biblija naučava čovjekovu *posebnost* i njegovo gospodstvo nad drugim stvorenjima; ipak ne prihvaća viđenje čovjeka kao grabežljiva i apsolutna gospodara prirode. Zapovijed 'sebi podložite zemlju!' (Post 1,28) znači potrebu da se hranimo i živimo od onoga što proizvodi zemlja. *Gospodstvo* koje je čovjek pozvan provoditi, slično je Stvoriteljevu gospodstvu: ono mora biti 'gospodsko', 'uzdržavalačko', puno poštovanja prema stvorenjima.«¹⁸ Briga za svijet, prirodu, okoliš, »koja proizlazi iz ispravna čitanja biblijske poruke, postaje još hitnija kada stvaranje promatramo kao djelo trojedinoga Boga. Sve dolazi nezavisno od Oca, po sinu, u Duhu«¹⁹. Kršćanin vjernik ne bi smio ostati po strani, bez bilo kakva djelovanja, kao da ga ne zanima što se događa s prirodom koja je jedan od vidljivih govora Boga čovjeku na koji čovjek treba dati primjeren odgovor Bogu.

¹² Ekologija, u: B. KLAJČ, *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990, str. 354.

¹³ M. SALVATI, Ekologija, u: A. STARIĆ (glavni urednik), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009, str. 252.

¹⁴ Usp. IVAN PAVAO II: *Centesimus annus. Enciklika*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001, br. 37–38; *Poruka pape Benedikta XVI. za Svjetski dan mira – 1. siječnja 2007*, u: Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije 2006/4, str. 205.

¹⁵ M. SALVATI, Ekologija, u: A. STARIĆ (gl. ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009, str. 252.

¹⁶ S. MORANDINI, *Teologija i ekologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013, str. 7.

¹⁷ D. CARROLL, Ekologija/okoliš, u: M. GLAZIER, M. K. HELLWIG (prir.), *Suvremena katolička enciklopedija*, Laus, Split, 1998, str. 241.

¹⁸ M. SALVATI, Ekologija, u: A. STARIĆ (gl. ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009, str. 252.

¹⁹ *Isto*, str. 253.

2. EKOLOŠKA ZAJEDNICA – NOSITELJICA OKOLIŠNE SVIJESTI I AKTIVNOSTI U ŽUPNOJ ZAJEDNICI

Svi bismo mi, stanovnici Republike Hrvatske, trebali biti svjesni i ponosni što je zemlja u kojoj živimo lijepa, obdarena različitim prirodnim bogatstvima i posebno-stima. Lijepu našu domovinu primili smo u naslijeđe kao lijepu te smo i odgovorni da i sljedeći naraštaji uživaju u njezinim prirodnim ljepotama i obilježjima. Brinemo li se da naša Republika Hrvatska ostane lijepa i očuvana u svim svojim prirodnim bogatstvima?

Crkva je dio društva, dio lijepe naše domovine, a župna zajednica kao temeljna područna jedinica Crkve također je dio društvene stvarnosti s prirodnim ljepotama. Zato i u njezinu pastoralno–katehetskom planu i programu treba vidljivo čitati znakove vremena i po njima usmjeravati cjelokupno vlastito pastoralno–katehetsko djelovanje. Uz razne tribine, predavanja, stručne skupove s tematikom ekologije i očuvanja okoliša kojima se vjernici, članovi župne zajednice, educiraju o aktualnim problemima okolišne (ne)svijesti, postoji mogućnost osnivanja ekološke zajednice u župnim zajednicama kao trajan doprinos članova te katehetske zajednice, članova župne zajednice u promicanju okolišne svijesti po biblijskim načelima kao i brige za očuvanjem i njegovanjem prirodnih bogatstava na mjesnoj razini. Već je prije bilo spomenuto da obnovljeni plan i program župne kateheze Hrvatske biskupske konferencije *Župna kateheza u obnovi župne zajednice* potiče upravo oživljavanje ekološke zajednice u župnim zajednicama.

Ekološka zajednica u župnoj zajednici, ali i šire, »ima poseban zadatak razvijati svijest o problemu tzv. duhovnog samozagađenja, odnosno vraća pozornost na

‘ekologiju duše’, na sve ono što duhovno zagađuje čovjeka i prirodu. Ona je na crti gajenja ‘kulture života’ nasuprot ‘kulturi smrti’, kako bi se održali moralni uvjeti autentične ‘ljudske ekologije’: Bog je čovjeku dao ne samo zemlju, koju mora koristiti poštujući izvornu nakanu po kojoj mu je darovana kao dobro; Bog je dao čovjeku i njega samoga, te čovjek stoga mora poštivati naravnu i moralnu strukturu kojom je obdaren. U tom kontekstu treba spomenuti teška pitanja moderne urbanizacije, potrebe urbanizma koji se brine za život osoba, a i dužnu brigu za ‘socijalnu ekologiju rada’.²⁰

Odgoj za ekološko djelovanje počinje od odgoja čovjekove nutrine, odakle proizlazi odnos strahopoštovanja prema svemu stvorenomu. U ekološkoj zajednici održavaju se kateheze koje približavaju Božju nazočnost u stvorenomu svijetu, koje promišljaju ljudski odnos prema prirodi i okolišu na temelju Svetoga pisma i primjera svetaca. Članovi ekološke zajednice prakticiraju okupljanje na zajedničku molitvu i pobožnosti u prirodi kako bi hvalili Boga u svemu stvorenomu. Nadalje, imaju i konkretne akcije u zaštiti okoliša: prikupljanje starog papira, PVC vrećica, staklenih i PET boca i starih baterija, te ih šalju na preradu. Organiziraju razna predavanja, savjetovanja i vježbe kroz koje će se osposobiti u brizi za ono što se ostavlja u naslijeđe budućim generacijama. U konkretnim akcijama, predavanjima, savjetovanjima i vježbama mogu sudjelovati svi zainteresirani župljani bez obzira jesu li ili nisu članovi ekološke zajednice.

²⁰ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb–Zadar, 2000, str. 121.

U nastavku članka donosimo prijedlog razrađenog plana i programa ekološke zajednice prema okvirnom sadržaju poučnog dijela za sve župne kateheze. Razrađeni plan i program sadrže katehetska razdoblja²¹ koja prate tijek liturgijske godine, katehetske jedinice, cilj katehetskih jedinica te predložene oblike i metode rada u ekološkoj zajednici. Preporučeni model održavanja katehetskih susreta je *celebratio catechetica*.

²¹ Katehetska razdoblja podijeljena su u šest tematskih krugova koji prate tijek liturgijske godine.

Prvi tematski krug *Otac nas okuplja* je od rujna do došašća, drugi tematski krug *Bog pobodi narod svoj* obuhvaća doba došašća i božićno doba, treći tematski krug *Prolazi zemljom čineći dobro* je od blagdana Kristova krštenja do Pepelnice, četvrti tematski krug *Pred tajnom patnje i križa* razdoblje je korizme i Velikoga tjedna, peti tematski krug *Bog oživotvoritelj i proslavitelj* obuhvaća uskršno vrijeme, a šesti tematski krug *Duh – voditelj Crkve* je od svetkovine Duhova do 15. lipnja. Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb–Zadar, 2000, str. 60–62.

RAZDOBLJE	KATEHETSKA JEDINICA	CILJ KATEHETSKE JEDINICE	MODEL ODRŽAVANJA KATEHETSKOG SUSRETA	OBLCI I METODE RADA U EKOLOŠKOJ ZAJEDNICI
OTAC NAS OKUPLJA	Naša ekološka zajednica	Upoznati članove međusobno i s voditeljem. Izraziti motivaciju dolaska u ekološku zajednicu	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, izlaganje, razgovor, iznošenje iskustava, glazbeno izražavanje
OTAC NAS OKUPLJA	Ekološka zajednica u župnoj zajednici	Upoznati članove s načinom rada u ekološkoj zajednici. Predstaviti plan i program okupljanja i rada ekološke zajednice kroz pastoralno–katehetsku godinu	Celebratio catechetica	OR: Frontalni MR: Molitveno izražavanje, izlaganje uz Power Point prezentaciju, razgovor, glazbeno izražavanje
OTAC NAS OKUPLJA	Ekologija – zaštita i briga za okoliš	Upoznati pojam ekologije i važnosti brige za okoliš	Celebratio catechetica	OR: Frontalni, individualni i rad u paru MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje, interpretativno čitanje, razgovor, iznošenje iskustava

RAZDOBLJE	KATEHETSKA JEDINICA	CILJ KATEHETSKE JEDINICE	MODEL ODRŽAVANJA KATEHETSKOG SUSRETA	OBLICI I METODE RADA U EKOLOŠKOJ ZAJEDNICI
OTAC NAS OKUPLJA	Svjetski dan čistih planina – 25. rujna	Razvijati osjećaj odgovornosti za čisto okoliš	Celebratio catechetica	OR: Frontalni, individualni i grupni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje, razgovor, izrada letaka o čuvanju okoliša, glazbeno izražavanje
OTAC NAS OKUPLJA	Sveti Franjo Asiški – zaštitnik ekologa i ekologije	Prepoznati u tom svecu uzor odnosa prema stvorenom svijetu	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, rad na tekstovima, interpretativno čitanje, promatranje slike, razgovor, iznošenje iskustava, glazbeno izražavanje
OTAC NAS OKUPLJA	Dan zahvalnosti za Božja dobročinstva	Shvatiti značenje Dana zahvalnosti za Božja dobročinstva	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje, interpretativno čitanje, razgovor, stvaralačko izražavanje: pisanje molitve vjernika za Nedjelju zahvalnosti za sva Božja dobročinstva (u suradnji s ostalim katehetskima skupinama), glazbeno izražavanje
OTAC NAS OKUPLJA	Misijska nedjelja i obilježavanje Svjetskog dana borbe protiv bijede – 17. listopada	Otkriti potrebe siromašnih te sudjelovati u konkretnim akcijama pomoći siromašnima i potrebitima	Celebratio catechetica	OR: Frontalni, individualni i rad u paru MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje, interpretativno čitanje, razgovor, izrada misijskih kutijica, glazbeno izražavanje

RAZDOBLJE	KATEHETSKA JEDINICA	CILJ KATEHETSKE JEDINICE	MODEL ODRŽAVANJA KATEHETSKOG SUSRETA	OBLICI I METODE RADA U EKOLOŠKOJ ZAJEDNICI
OTAC NAS OKUPLJA	<i>Pjesma stvorova</i> svetog Franje Asiškog (2 katehetska susreta)	Upoznati Franjinu <i>Pjesmu stvorova</i> i Franjin način zahvaljivanja Bogu	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje, interpretativno čitanje, razgovor, likovno izražavanje, pripremanje tematske izložbe u župnoj zajednici
OTAC NAS OKUPLJA	Biblijski tekstovi koji govore o stvorenom svijetu (2 katehetska susreta)	Otkriti važnost biblijskih tekstova koji govore o stvorenom svijetu i ispravnom odnosu prema prirodi	Celebratio catechetica	OR: Frontalni, individualni i grupni MR: Molitveno izražavanje, rad na biblijskim tekstovima, interpretativno čitanje, razgovor, pismeno izražavanje, likovno izražavanje, glazbeno izražavanje
BOG POHODI NAROD SVOJ	Došašće u životu vjernika	Upoznati važnost došašća u životu vjernika	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje i tumačenje uz Power Point prezentaciju, interpretativno čitanje, razgovor, izrada kalendara aktivnosti kroz došašće, glazbeno izražavanje
BOG POHODI NAROD SVOJ	<i>Živo božićno drveće</i> . Božićni običaji u Republici Hrvatskoj	Upoznati hrvatske božićne običaje. Prepoznati važnost šuma i biljaka za život na Zemlji	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje i tumačenje uz Power Point prezentaciju, interpretativno čitanje, razgovor, kreativna radionica, glazbeno izražavanje

RAZDOBLJE	KATEHETSKA JEDINICA	CILJ KATEHETSKE JEDINICE	MODEL ODRŽAVANJA KATEHETSKOG SUSRETA	OBLICI I METODE RADA U EKOLOŠKOJ ZAJEDNICI
BOG POHODI NAROD SVOJ	Svetkovina Božića – skrovitost Božjeg rođenja	Prepoznati značenje Isusova skromnog dolaska među nas	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje i tumačenje, razgovor, iznošenje iskustava, glazbeno izražavanje
PROLAZI ZEMLJOM ČINEĆI DOBRO	»I Riječ je tijelom postala...« U Isusu Kristu je sve stvoreno	Uočiti da je Krist oduvijek i da je u Kristu sve stvoreno	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje uz promatranje umjetničkih reprodukcija, interpretativno čitanje, rješavanje zadataka, iznošenje iskustava
PROLAZI ZEMLJOM ČINEĆI DOBRO	Isusove prisposdobe o prirodi	Uočiti u Isusu uzor kako govoriti i kako se ponašati prema prirodi	Celebratio catechetica	OR: Frontalni, individualni i grupni MR: Molitveno izražavanje, rad na biblijskim tekstovima, interpretativno čitanje, iznošenje rezultata, pjevanje
PROLAZI ZEMLJOM ČINEĆI DOBRO	Međunarodni dan voda – 22. ožujka	Prepoznati da je voda životvorna, smrtonosna te upoznati važnost vode u svakodnevnom životu	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje uz Power Point prezentaciju, izrada plakata koji će se postaviti na oglasnu ploču u župnoj crkvi, tumačenje plakata, glazbeno izražavanje

RAZDOBLJE	KATEHETSKA JEDINICA	CILJ KATEHETSKE JEDINICE	MODEL ODRŽAVANJA KATEHETSKOG SUSRETA	OBLCI I METODE RADA U EKOLOŠKOJ ZAJEDNICI
PROLAZI ZEMLJOM ČINEĆI DOBRO	Voda u bogoslužju (2 katehetska susreta)	Upoznati simboliku vode u bogoslužju	Celebratio catechetica	OR: Frontalni, individualni i grupni MR: Molitveno izražavanje, tumačenje uz Power Point prezentaciju, rad na tekstovima, iznošenje rezultata, izrada plakata koji će se postaviti na oglasnu ploču u župnoj crkvi, glazbeno izražavanje
PRED TAJNOM PATNJE I KRIŽA	Korizma – vrijeme odricanja i promišljanja o vlastitom vjerničkom odnosu prema siromašnima i potrebitima (2 katehetska susreta)	Upoznati značenje doba korizme te izraditi plan vlastitog odricanja u korist potrebitih i siromašnih	Celebratio catechetica	OR: Frontalni, individualni i grupni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje i tumačenje, interpretativno čitanje, razgovor, izrada zajedničkog plana prikupljanja obnovljivih materijala u korist siromašnih i zaštite okoliša, glazbeno izražavanje
PRED TAJNOM PATNJE I KRIŽA	Obraćanje i okoliš	Uočiti potrebu promjene vlastitog života u <i>njegovanju ekologije duše</i> i brige za dobrobit okoliša	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, meditativno izlaganje, rad na zadacima, iznošenje rezultata i iskustava
PRED TAJNOM PATNJE I KRIŽA	Konkretne akcije ekološke zajednice u doba korizme	Organizirati konkretne akcije u koje će se uključiti zainteresirani župljani. Prepoznati važnost osobnog angažmana u pomoći drugima	Celebratio catechetica	OR: Frontalni, individualni i grupni MR: Molitveno izražavanje, uvodno-poticajno izlaganje, razgovor, iznošenje iskustava, izrada plana i programa konkretnih akcija ekološke zajednice

RAZDOBLJE	KATEHETSKA JEDINICA	CILJ KATEHETSKE JEDINICE	MODEL ODRŽAVANJA KATEHETSKOG SUSRETA	OBLICI I METODE RADA U EKOLOŠKOJ ZAJEDNICI
PRED TAINOM PATNJE I KRIŽA	Sa stvorenjima na križnome putu	Upoznati pobožnost križnoga puta, organizirati i sudjelovati na križnom putu u prirodi ili na području župne zajednice	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje, pisanje postaja križnoga puta koji će se moliti u prirodi ili hodu kroz župnu zajednicu
BOG OŽIVOTVORITELJ I PROSLAVITELJ	Svetkovina Uskrsa u životu vjernika	Upoznati značenje svetkovine Uskrsa i uskrsnog vremena	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, meditativno izlaganje i tumačenje, rješavanje zadataka, glazbeno izražavanje
BOG OŽIVOTVORITELJ I PROSLAVITELJ	Uskrs: novi život i buđenje prirode	Prepoznati u Uskrsu povezanost novog života i buđenja prirode	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje i tumačenje, interpretativno čitanje, razgovor, meditacija u prirodi, glazbeno izražavanje
BOG OŽIVOTVORITELJ I PROSLAVITELJ	Emaus (2 katehetska susreta)	Prepoznati Božja djela u prirodi. Pripremiti molitvu u prirodi za članove župne zajednice. Sudjelovanje u pripremljenoj molitvi u prirodi	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, uvodno izlaganje, rad na biblijskom tekstu, interpretativno čitanje, razgovor, pripremanje molitve u prirodi, glazbeno izražavanje

RAZDOBLJE	KATEHETSKA JEDINICA	CILJ KATEHETSKE JEDINICE	MODEL ODRŽAVANJA KATEHETSKOG SUSRETA	OBLCI I METODE RADA U EKOLOŠKOJ ZAJEDNICI
BOG OŽIVOTVORITELJ I PROSLAVITELJ	Dan planeta Zemlje – 22. travnja	Uočiti, shvatiti i prihvatiti da nismo vlasnici Zemlje, nego njezini čuvari	Celebratio catechetica	OR: Frontalni, individualni i grupni MR: Molitveno izražavanje, izlaganje uz Power Point prezentaciju, razgovor i iznošenje iskustava, izrada plakata, glazbeno izražavanje
DUH – VODITELJ CRKVE	Svetkovina Duhova – Duh Božji lebdio je nad vodama. Briga za zrak – dah života	Otkriti značenje Duha Svetoga u vlastitom životu. Prepoznati važnost zraka bez kojeg nema života	Celebratio catechetica	OR: Frontalni, individualni i grupni MR: Molitveno–meditativno izražavanje, usmeno izlaganje, rad na tekstu, iznošenje rezultata, razgovor, izrada poticajnih kartica, glazbeno izražavanje
DUH – VODITELJ CRKVE	Presveto Trojstvo – u stvorenom svijetu	Otkriti prisutnost Presvetog Trojstva u stvorenom svijetu	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, usmeno izlaganje, razgovor, iznošenje iskustava, glazbeno izražavanje
DUH – VODITELJ CRKVE	I na odmoru mislimo ekološki...	Potaknuti članove ekološke zajednice da i na odmoru razvijaju okolišnu svijest i djelovanje te da pišu svoja razmišljanja o ekološkoj stvarnosti i osviještenosti ljudi	Celebratio catechetica	OR: Frontalni i individualni MR: Molitveno izražavanje, kratko poticajno izlaganje, izrada dnevnika u kojem će se zapisivati razmišljanja o ekološkoj stvarnosti i osviještenosti ljudi, glazbeno izražavanje

2.1. *Praktični primjeri – poticaji u ostvarivanju ekološke zajednice*

Nakon prikaza jednogodišnjeg plana i programa katehetskih susreta ekološke zajednice u župnoj zajednici, dajemo praktične primjere koji se također veoma lako mogu uklopiti u ostvarivanje ove katehetske zajednice.

Uređenje župnih dvorišta. Ako župna zajednica posjeduje dvorište ili zelenu površinu, u njima se mogu zasaditi cvjetne gredice, gdje će cvijećem biti ispisane rečenice iz Biblije ili života svetaca kao poticaj na zahvalu ili molitvu Bogu Stvoritelju. Kroz čitanje takvih poruka u čovjeku se budi želja za životom u ljubavi s Bogom i svim stvorenjima te potreba za vlastitim ekološkim angažmanom. Vjernici, a ne samo članovi ekološke zajednice, mogu se angažirati u obrađivanju takvih postojećih župnih površina. Tako nešto učinila je župna zajednica Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kloštar Ivaniću, koja je za ekološki angažman i uređenje župnog dvorišta 2001. godine dobila nagradu za najljepše uređeno dvorište. Drugi primjer je perivoj svetoga Franje u Župi Novi Šeher, u Bosni i Hercegovini, koji je slika *Pjesme stvorova*. U perivoju se nalazi ispisana *Pjesma stvorova* svetoga Franje Asiškog i tako kroz perivoj i uz *Pjesmu stvorova* vjernik može razmišljati, meditirati, moliti i zahvaljivati Bogu za sve što mu daruje po stvorenjima.

Dani kruha i zahvalnosti za plodove zemlje. Od 1992. godine u Republici Hrvatskoj se obilježavaju *Dani kruha i zahvalnosti za plodove zemlje*. Obilježavanje je uvijek na drugu nedjelju mjeseca listopada (u predškolskim ustanovama i u osnovnim školama obilježavanje *Dana kruha i zahvalnosti za plodove zemlje* traju i tjedan dana). Tom prigodom mogu se organizirati likovne, literarne i glazbene radionice,

izvođenje igrokaza s eko-tematikom, pripremanje različitih jela, u pripremi kojih mogu sudjelovati svi – od djece predškolske dobi, učenika osnovnih škola, srednjih škola, raznih udruga do vjerničkih zajednica. Toga se dana može molitvom zahvaliti Bogu za plodove zemlje, uočiti važnost zdrave prehrane, ekološkog uzgoja, zaštite okoliša...²²

Također se mogu organizirati razni *ekološki kvizovi, literarni i likovni natječaji* s tematikom o prirodi i ekologiji u župnim zajednicama u kojima će se djecu i mlade upoznati s ekološkim problemima, probuditi svijest o savjesnijem odnosu prema prirodi, a oni također mogu biti i poticaj u rješavanju ekoloških problema. Takvi ekološki kvizovi, literarni i likovni natječaji mogu se organizirati i u suradnji s osnovnom školom koja je na području određene župne zajednice.

Živo božićno drveće je projekt koji je pokrenuo *Franjevački institut za kulturu mira* 2000. godine. Budući da je Božić blagdan života, u svojim domovima, na gradskim trgovima i ulicama mogu se koristiti drvca posađena u lončanice, a nakon blagdana takva bi se drvca posadila na nekim zelenim površinama gradske ili mjesne četvrti. Kroz korištenje živih božićnih drva razvija se svijest o odgovornosti za stvoreno i uočava važnost šuma na Zemlji.²³

Obilježavanje *Dana ekologije*, koji se slavi 5. lipnja, može se upriličiti na različite načine – od čišćenja okoliša, molitve u prirodi... Takav primjer ekološkog angažmana za sadašnje i buduće naraštaje daje nam

²² Usp. B. VULETA, *Župna zajednica i ekologija*, u: »Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije« 135 (2007) 3, str. 218.

²³ Usp. I. MILANOVIĆ LITRE, B. VULETA, T. LEROTIĆ, R. ANIĆ, D. MIHALJ (ur.), *Zrak naš svagdanji. Klimatske promjene i globalno zatopljenje*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2007, str. 84–86.

Franjevačka mladež Provincije Bosne Srebre koja se sastaje na Dan ekologije u gradovima i mjestima Bosne i Hercegovine gdje djeluju franjevci Provincije Bosne Srebre. Framaši održavaju akcije čišćenja okoliša, druže se uz pjesmu i igru te slave svetu misu. U tom duhu mladi su pozivali preko medija i druge mlade da se uključe u akciju zaštite okoliša ili da na sličan način u svojim župnim zajednicama i mjestima organiziraju takve akcije.²⁴

2.2. *Mogućnost ostvarivanja suradnje župne zajednice s mjesnim institucijama, ustanovama i udrugama ekološke usmjerenosti*

Župna zajednica posredstvom ekološke zajednice razvija suradnju na društvenoj razini, *ad extra* i s mjesnim ustanovama i udrugama ekološke usmjerenosti. Crkva, župna zajednica i vjernici nemaju uvijek gotova rješenja ekoloških problema, ali svojim načelima i pastoralno–katehetskim radom mogu utjecati na odgovorno ljudsko djelovanje, življenje i razmišljanje te tako dati svoj doprinos ublažavanju ekološke krize. U očuvanju okoliša odgovornost Crkve, župne zajednice, očituje se u trajnoj budnosti i poticanju kršćana da budu odgovorni te daju primjer ekoloških interesa kao *zastupnici Božjih stvorenja* na području gospodarstva, znanosti i politike.²⁵ Svaki vjernik kao odgovoran građanin treba se informirati o stanju u kojem se nalazi okoliš kako na mjesnoj, tako i na globalnoj razini. Posebno je važno da o ekološkoj problematici budu informirani svećenici voditelji župnih zajednica kao i katehete u župnim zajednicama te vjeroučitelji u osnovnim i srednjim školama kako bi mogli o tome bolje podučavati djecu, mlade i sve župljane.

Ne treba posebno isticati da je složenoj ekološkoj problematici u današnje doba

nužno pristupati interdisciplinarno. Da bi ekološka zajednica, pa tako i župna zajednica, mogla pridonijeti očuvanju čovjekova okoliša, mora biti dijaloški otvorena prema znanosti, mjesnim institucijama, gospodarstvu, udrugama ekološke usmjerenosti i drugim religijama. Važno je također da župna zajednica njeguje dobre odnose s mjesnim ustanovama i udrugama kako bi se te ustanove i udruge osjećale prihvaćenima u župnoj zajednici. Župna zajednica može dati svoj doprinos stavljajući na raspolaganje pastoralne prostore kao mjesto edukacije o ekologiji, ugostiti ekološke udruge, stručnjake, predavače i voditelje seminara.

Ekološka zajednica, a onda i župna zajednica potiču mjesne ustanove na zanimanje i rješavanje ekoloških pitanja u vlastitom mjestu. Legitimnim sredstvima poput peticija, skupova upozorenja, prosvjednih skupova, pisanja pritužbi može se vršiti pozitivan pritisak na mjesne ustanove kako bi pokazale više zanimanja i volje u rješavanju ekoloških problema.²⁶

Hvalevrijedno je unutar mjesne Crkve imati organizirane udruge vjernika koji će pripomoći u ostvarenju Kristova djela na Zemlji. U tom smjeru govori i *Opći direktorij za katehezu*: »Različita udruženja, pokreti, skupine vjernika koji se razvijaju u partikularnoj Crkvi imaju za cilj pomoći učenicima Isusa Krista u izvršenju njihovoga laičkog poslanja u svijetu i u samoj Crkvi. U takvim udruženjima kršćani se

²⁴ Usp. FRAMAŠI BOSNE SREBRENE, *Eko-poruka Frami Bosne Srebre*, u: »Svjetlo riječi« 28 (2010) 328–329, str. 4.

²⁵ Usp. B. VULETA (prir.), *Taj divni Božji svijet. Vjernik i ekologija*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 1997, str. 26.

²⁶ Usp. B. VULETA, *Župna zajednica i ekologija*, u: »Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije« 135 (2007) 3, str. 218.

posvećuju pobožnosti, izravnom apostolatu, karitasu i socijalnoj pomoći ili kršćanskoj prisutnosti u vremenitim stvarnostima.«²⁷ Nije li kršćanska prisutnost u vremenitim stvarnostima koju prati primjerenost djelovanje i osviještenost za ekološku problematiku?

3. ZAKLJUČNE MISLI

Ekološka zajednica u cjelokupnom pastoralno–katehetskom djelovanju župne zajednice ima svoje važno mjesto. Iz njezine pastoralno–katehetske usmjerenosti, kao i samog naziva za koji hrvatski biskupi predlažu da se ekološka zajednica u župnoj zajednici naziva *Taj divni Božji svijet*²⁸, očita je problematika koju razvija u svojim katehetskim susretima.

Čovjek stvoren na sliku Božju treba s odgovornošću, razumijevanjem i ljubavlju čuvati Božje darove, kako bi ih mogao predati budućim naraštajima. Priroda i okoliš su zajednička dobra i zahtijevaju zajedničku odgovornost.²⁹ Ekološka svijest se ne razvija i ne očituje samo u izglasanim zakonima na društvenoj razini, nego i svakodnevnim osobnim odnosom prema bićima i stvarima s kojima dijelimo životni prostor. Iz ophođenja prema darovanom svijetu u kojem živimo vidljivo je vjerujemo li ili nijećemo Stvoritelja svega stvorenog.³⁰

Biblijski izvještaji o stvaranju svijeta izriču činjenicu o stvorenosti svijeta i čovjeka, ali i činjenicu uzajamnog i trajnog odnosa stvorenja i Stvoritelja.³¹ Pristup utemeljen na vjeri može potpuno obuhvatiti ekološku problematiku. Božji govor nas upućuje da trebamo biti odgovorni, promijeniti svoje stavove prema prirodi i ući u izvorni odnos s njom. Novi odnos prema stvorenomu svijetu moguć je ako se razmišlja o vlastitom položaju u svijetu i o biti stvorenog svijeta. Ekološka problema-

tika zahtijeva otvorenost Božjoj riječi, otvorenost prema problemima kao i buđenje svijesti svih ljudi da su odgovorni za baštinu koju će jednom (pre)dati drugima u naslijeđe.³²

Za rješavanje ekoloških problema i predaju budućim naraštajima što je moguće bolje očuvanog okoliša, potrebno je razvijati okolišnu svijest svih stanovnika. Formacija u ekološkoj tematici počinje već u roditeljskom domu, a nastavlja se u predškolskim ustanovama i školskom odgojno–obrazovnom sustavu, kao i na katehetskim susretima u župnoj zajednici te informiranjem pomoću sredstava društvenog priopćavanja.³³

U ovom smo članku posebno istaknuli doprinos župne zajednice u osvještavanju ekološke problematike suvremenog doba, i to u ostvarivanju i djelovanju posebne katehetske skupine – ekološke zajednice. Želja nam je da svaka župna zajednica ima ekološku zajednicu i da se uključi što aktiv-

²⁷ KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000, br. 261.

²⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb–Zadar, 2000, str. 121.

²⁹ Usp. L. A. GALLO, *Kršćanski angažman u korist ekologije*, u: »Kateheza« 29(2007) 4, str. 344.

³⁰ Usp. S. KLJAJIĆ, *Gavrani i ljiljani Oca nebeskog*, u: »Svjetlo riječi« 29(2011) 338, str. 13.

³¹ Usp. B. LUJIĆ, *Dar života i odgovornost za njega*. Biblijski okvir za poimanje smisla života, u: B. VULETA, A. VUČKOVIĆ (ur.), *Odgovornost za život*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2000, str. 151–157.

³² Usp. B. VULETA (prir.), *Taj divni Božji svijet. Vjernik i ekologija*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 1997, str. 7.

³³ Usp. M. PERKOVIĆ, *Ekološka svijest – imperativ sigurne budućnosti*, u: B. VULETA, A. VUČKOVIĆ (ur.), *Odgovornost za život*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2000, str. 407.

nije u rješavanje ekološke problematike na mjesnoj razini. Tako je župna zajednica, koja je mjesto rađanja i rasta u vjeri, koja je *pokretačica* kateheze i mjesto gdje se kateheza odvija,³⁴ vidljiva i djelatna u društvenoj stvarnosti. Ekološka zajednica »ima šansu zahvaćanja (što) šireg kruga župljana, počevši od najmanjih. Ona potiče župljane na uključivanje u razne pothvate na razini mjesta, odnosno gradske četvrti, na

crti razvijanja kulture življenja, stanovanja i zalaganja za opće dobro.«³⁵

³⁴ Usp. KONGEGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000, br. 257.

³⁵ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb–Zadar, 2000, str. 121–122.